

Badatelsky orientovaná výuka jako směr edukační strategie v expozici „Dějiny 20. století“ v Národním muzeu

Eliška Pekárková, Johana Stejskalová

Inquiry-based Learning as an Educational Strategy in the exhibition “History of the 20th Century” in the National Museum

Expozice „Dějiny 20. století“ v Národním muzeu

V roce 2021 byla otevřena první ze tří připravovaných historických expozic Národního muzea – „Dějiny 20. století“. Nové expozice Národního muzea představují dlouhodobý muzejní projekt a jeho přípravy probíhaly i s ohledem na veřejné diskuse a impulsy ze zahraničí. Před zcela novou výzvou se tak ocitla i oblast muzejní edukace, která může navázat na současné diskuse o transformaci výuky dějepisu a integraci badatelsky orientované výuky.¹ Oddělení vzdělávání a kulturních aktivit v Národním muzeu vychází z předpokladu, že v aplikaci metod badatelské výuky do muzejní edukace spočívá potenciál nových historických expozic. Právě o tvorbě nových edukačních programů pro expozici „Dějiny 20. století“ a spolupráci s projektem HistoryLab, který má s touto metodou dlouholeté zkušenosti, bude tento text pojednávat.

Expozice „Dějiny 20. století“² mapuje vývoj našeho území mezi lety 1914–2004. Zvláštní důraz klade na hospodářské a sociální aspekty dějin a vymezuje se vůči tradiční periodizaci dějin 20. století s důrazem na roky 1918, 1945, 1968 a 2004. Návštěvník prohlídku začíná v období první světové války a následně má možnost pozorovat takzvané „velké“ dějiny, ale i soukromý prostor a každodenní život tehdejších lidí, který mohl být právě významnými historickými událostmi ovlivňován, jak se snaží autoři expozice ukázat. Jakým způsobem může tedy být využita badatelsky orientovaná výuka v této expozici? Tento článek má za cíl upozornit

na možnosti a limity použití metod badatelsky orientované výuky v muzejním prostředí, konkrétně v expozici 20. století v Národním muzeu. Nejprve zde krátce představíme, co obnáší badatelsky orientovaná výuka a vzdělávací aplikace HistoryLab, a následně čtenáře seznámíme s průběhem vytváření vzdělávacích programů s implementovanými prvky badatelsky orientované výuky pro expozici „Dějiny 20. století“ a jejich náplň.

Badatelsky orientovaná výuka a HistoryLab

Nejprve však jen krátce, jelikož tomu se již šířeji věnovali jiní,³ nastíníme principy již zmiňované a pro edukační programy v Národním muzeu stěžejní badatelsky orientované výuky. Zde o ní budeme hovořit v kontextu výuky dějepisu, je však třeba zmínit, že má delší tradici při výuce přírodních věd.⁴ V rámci badatelsky orientované výuky se upouští od frontálního výkladu, memorování faktografických informací a reprodukce tohoto učiva.⁵ Žáci minulost sami aktivně zkoumají, v hodinách se vžijí do role badatele. Nejprve je položena badatelská otázka, jsou jim předloženy prameny jako například dobové fotografie nebo dokumenty a pak sami tyto prameny zkoumají a postupují, v našem případě výuky dějepisu, jako při práci historiků. Učitel tento proces poznávání pouze vede a usměrňuje. Tím rozvíjí svou historickou gramotnost. Pochopí, že nemusí být vždy jediná správná odpověď a že interpretací může být hned několik.⁶ Zároveň se učí kritickému myšlení při hodnocení zdrojů, což mohou aplikovat

1 Např. NAJBERT, Jaroslav (ed.). *Promýšlet dějepis v 21. století. Digitální aplikace pro práci s prameny HistoryLab*. cz. Praha, 2017. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/323129672_Promyslet_dějepis_v_21_stoleti_Digitalni_aplikace_pro_praci_s_prameny_HistoryLabcz, [cit. 27. 10. 2022].

2 KAVKA, Tomáš, LOMÍČEK, Jan a POHUNEK, Jan (ed.). *Dějiny 20. století*. Praha: Národní muzeum, 2021.

3 Např. NAJBERT, Jaroslav (ed.). *Promýšlet dějepis v 21. století. Digitální aplikace pro práci s prameny HistoryLab*. cz. Praha, 2017. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/323129672_Promyslet_dějepis_v_21_stoleti_Digitalni_aplikace_pro_praci_s_prameny_HistoryLabcz [cit. 27. 10. 2022]. Nebo LABISCHOVÁ, Denisa.

Badatelsky orientovaná výuka: základní paradigma pro tvorbu moderní učebnice dějepisu. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada společenských věd, 2014, roč. 28, č. 2, s. 110–127.

4 LABISCHOVÁ, Denisa. *Historický pramen a badatelsky orientované učení v německých učebnicích dějepisu. HISTORICA Revue pro historii a příbuzné vědy, 2015, č. 2, s. 197. Dostupné z https://dokumenty.osu.cz/ff/journals/historica/2015-2/5_Labischova.pdf [cit. 8. 12. 2022].*

Mgr. Eliška Pekárková
Národní muzeum
eliska.pekarkova@nm.cz
Johana Stejskalová, MA
Národní muzeum
johana.stejskalova@nm.cz

- 5 LABISCHOVÁ, Denisa.** *Badatelsky orientovaná výuka: základní paradigma pro tvorbu moderní učebnice dějepisu. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada společenských věd, 2014, roč. 28, č. 2, s. 110-127.*
- 6 HILTON, Kenneth.** *Document-Based Assessment for U. S. History. 2nd edition. Portland (Maine): Wlach Publishing, 2006, s. V.*
- 7 LABISCHOVÁ, Denisa.** *Historický pramen a badatelsky orientované učení v německých učebnicích dějepisu. HISTORICA Revue pro historii a příbuzné vědy, 2015, č. 2, s. 196-210.*
- 8 Nakladatelství FRAUS.** *Historická gramotnost – cíl historického vzdělávání pro 21. století. Dostupné z https://www.modernivzdelavani.cz/wp-content/uploads/2022/03/Historicka_gramotnost.pdf [cit. 27. 10. 2022].*
- 9 SEIXAS, Peter a MORTON, Tom.** *The big six historical thinking concepts, Toronto: Nelson Education, 2013.*
- 10 V českém prostředí detailněji popsán např. v NAJBERT, Jaroslav (ed.).** *Promyšlet dějepis v 21. století. Digitální aplikace pro práci s prameny HistoryLab. cz. Praha, 2017. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/323129672_Promyslet_dejepis_v_21_stoleti_Digitalni_aplikace_pro_praci_s_prameny_HistoryLabcz [cit. 27. 10. 2022].*
- 11 ŠOBÁŇOVÁ, Petra.** *Muzejní edukace. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 72-74.*
- 12 Ibidem, s. 7.**
- 13 Badatelské lekce ke stažení na webových stránkách Muzea Říčany.** Dostupné z <https://muzeumricany.cz/pro-ucitele/ucime-venku-2/badatelske-lekce-ke-stazeni/> [cit. 8. 12. 2022].
- 14 Webinář Obrazy dějin každodennosti.** Dostupné z <https://www.upm.cz/obrazy-dejin-kazdodennosti-webinari/> [cit. 8. 12. 2022].
- 15 HistoryLab.cz — Digitální aplikace pro práci s historickými prameny.** Dostupné z <https://historylab.cz/> [cit. 8. 12. 2022].

v současném světě, například v médiích.⁷ Díky badatelsky orientované výuce se tedy žáci v hodinách dějepisu učí zkoumat dostupné zdroje. Mohou je popisovat, zohledňovat dobové souvislosti, vysvětlovat jejich význam, porovnávat nebo třídit je a následně sestavovat podloženou odpověď.⁸ Pomocí těchto aktivit si tedy osvojují historické myšlení a jeho principy. Tím se zabýval i Peter Seixas,⁹ který popsal šest konceptů historického myšlení, mezi které patří historický význam, výpověď pramenů, trvání a změna, příčiny a důsledky, dobové perspektivy a etická dimenze historického poznání.¹⁰

Badatelské aktivity však nemusí zůstat v prostředí hodin dějepisu ve školách. Také v rámci metod typických pro muzejní edukaci¹¹ vycházíme z předpokladu, že trvalejších znalostí nabývá člověk vlastní aktivitou, a kloníme se ke konstruktivistickým metodám.¹² V souladu s konstruktivistickými metodami je právě i badatelsky orientovaná výuka, kterou jsme se rozhodli aplikovat do prostředí muzejní edukace. Podobným směrem se vydala i další muzea jako například Muzeum Říčany¹³ nebo Umělecko-průmyslové muzeum v Praze.¹⁴

Již bylo zmíněno, že tvorba edukačních programů pro expozici „Dějiny 20. století“ probíhá ve spolupráci s Oddělením vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů a projektem HistoryLab. Jedná se o vzdělávací platformu dostupnou online,¹⁵ která je vyvíjena v rámci projektu „Historylab: využití technologií k rozvoji historické gramotnosti“.¹⁶ Obsahuje mnohá interaktivní cvičení, ve kterých žáci analyzují dobové prameny, jako jsou již zmíněné dobové dokumenty, historické fotografie, ale i mapy nebo audiovizuální záznamy. Cvičení na přibližně 15–30 minut jsou zpravidla tematicky úzce zaměřené na jednu badatelskou otázku, jako například „Jaký příběh vypráví tank?“. Pedagogové mohou cvičení využívat přímo v hodinách dějepisu nebo jako domácí úkoly. Didaktický tým revidoval zmíněných šest konceptů historického myšlení. Pro potřeby HistoryLabu vychází z jejich teorie historické gramotnosti „4+1“, kdy

ponechali tyto tři koncepty: příčina a důsledek, trvání a změna, dobové perspektivy. Čtvrtým konceptem je vztah k minulosti, který vytvořili sloučením Seixasova historického významu a etické dimenze.¹⁷ Spolupráce obou oddělení vzdělávání, Národního muzea a Ústavu pro studium totalitních režimů, pak spočívala ve výběru vhodných exponátů a vytváření badatelských otázek a obsahu cvičení, které pak mohou být zasazené do širšího kontextu vzdělávacího programu v expozici v rámci například skupinové samostatné práce žáků. Ze strany ÚSTR pak šlo také o naprogramování cvičení pro HistoryLab, které bude funkční i na tabletech či chytrých telefonech.

Proč přistoupilo Národní muzeum k badatelsky orientované výuce?

Naším cílem je vytvářet edukační programy k historickým expozicím takovým způsobem, aby byly pro pedagogy snadno zahrnutelné do jejich výuky, aby ji vhodně doplňovaly či umocňovaly a aby odpovídaly současným didaktickým směrům ve výuce dějepisu. Není možné během jedné návštěvy plně využít potenciál celé expozice a veškerých exponátů, vyprávějících různorodé příběhy s nimi spjatých lidí. Současně představuje práce s jednotlivými objekty i způsob, jak se vypořádat s komplikovaným architektonickým řešením expozice „Dějiny 20. století“, které neposkytuje mnoho prostoru pro velkou skupinu a je vhodné spíše pro samostatnou práci žáků v expozici. Již nyní je inzerováno, kromě souhrnné komentované prohlídky, i několik tematicky úzce zaměřených edukačních programů a i nadále budou v budoucnu vznikat další. Jejich efekt je tak dvojitý, jednak v tomto případě slouží jako jistý druh motivace k další návštěvě muzea, jednak pak skrze jedinečnost některých exponátů slouží pedagogům k integraci marginalizovaných témat do výuky, na které nemusí v hodinách zbývat čas.

Podoba muzejní edukace je od roku 2020 proměňována a ovlivňována koronavirovou pandemií. I přes to, že je nyní situace

již ustálena a školy opět navštěvují muzeum prezenčně, je záhodno nyní edukační programy tvořit takovým způsobem, aby byly, byť v omezené míře, realizovatelné i ve virtuálním prostoru, a muzea tak školám nabídly další možnosti spolupráce v případě potřeby.

V případě, že se během části edukačního programu zaměříme na jediný předmět, budou mít žáci prostor s ním pracovat s využitím metod badatelské výuky. Tak skrze něj mohou nahlédnout do hloubky, které se v běžné výuce nedostává dostatek pozornosti. Příkladem mohou být dějiny každodennosti či dějiny národnostních menšin. Následně i díky nim mohou žáci poznat dobu, o které vypráví, mnohem šířeji a plnohodnotněji, jak si ukážeme níže. Cvičení v HistoryLabu jsou digitální a dostupná online, je tedy velmi snadné je zakomponovat do online vzdělávacích programů v případě zájmu ze strany školy v dobách distanční výuky. V neposlední řadě nám záleží na tom, aby vzdělávací programy „šly s dobou“ a reflektovaly trendy v oblasti transformace výuky dějepisu.

Proto tedy připravované vzdělávací programy k expozici 20. století kombinují komentovanou prohlídku, badatelskou práci s cvičením v HistoryLabu a případně i diskuzi v edukační místnosti.

Výběr pramenů pro tento typ edukace

Jakožto instituce s přibližně dvaceti miliony sbírkových předmětů také věříme, že muzejní sbírky by měly být podstatou muzejní edukace.¹⁸ V prostředí muzejní expozice mohou jako prameny během vzdělávacích programů s prvky badatelské výuky sloužit vystavené exponáty, a to jak dokumenty, umělecká díla, tak ale i například předměty prezentující každodennost z daného období.

Expozice „Dějiny 20. století“ nahlíží na historický vývoj z několika úhlů. Nabízí pohled politických dějin, ale i dějin každodennosti, pracuje s kategorií prostoru, který člení na soukromý, veřejný a poloveřejný. Autoři expozice kladou

důraz na propojení politických událostí s dějinami každodennosti, kdy se skrze expozici snaží zdůraznit prolnutí soukromého a veřejného prostoru. V rámci katalogu k výstavě vybírají 53 „top exponátů“, jejichž kontext přibližují podrobněji, uvádějí, že vypráví jejich příběhy, se kterými jsou často spojeny osudy lidí, kteří je vyrobili nebo užívali, a zároveň se snaží poskytnout jejich prostřednictvím pestrý vhled do složitých dějin minulého století.¹⁹ Z didaktického hlediska se jeví jako první překážka při tvorbě edukačního programu výběr předmětů, na které se zaměřit. Expozice jich nabízí přes 900 a naším úkolem bylo vybrat ty se vzdělávacím potenciálem.

Prameny vybírané do digitální dílny HistoryLab procházejí důkladným výběrem v širším autorském týmu. Vhodnost dokumentů je posuzována z hlediska historického, didaktického i mediálního a výběrem procházejí jen ty prameny, které splňují náročná kritéria: týkají se historicky významného tématu, jsou vhodné pro přenos do školního prostředí a nabízejí dostatek podnětů pro analytickou práci.²⁰ Z tohoto důvodu jsme se prozatím rozhodli vynechat předměty, které jsou v expozici významné především pro osobní příběh či spojitost s důležitou historickou osobností (může se jednat např. o sportovní oblek prezidenta Tomáše Garriguea Masaryka²¹ apod., viz citovaný katalog).

V této fázi jsme pro didaktické zpracování formou HistoryLabu zvolili šest exponátů: socha *Raněný* od Jana Štursy, poukázka na odběr potravin z roku 1931 (obr. 1), model sousoší Stalina na Letné, cikánská legitimace, žádost o devizový příslib a hračky (mončičák, igraček, céčka). Vybrané exponáty mají reprezentovat všechny z periodických celků expozice (1918–1945, 1945–1968, 1968–2004). Současné musí mít předměty didaktický potenciál vhodný pro badatelskou výuku – musí mít silnou výpovědní hodnotu, musí být k dispozici dostatek doplňujících pramenů či textů, které žákům pomohou zodpovědět úvodní badatelskou otázku. Porovnáme-li náš výběr s výběrem předmětů z katalogu, shodujeme se pouze

16 Ten je podpořen Technologickou agenturou ČR.

17 ČINÁTL, Kamil, NAJBERT, Jaroslav a RIPKA, Vojtěch. *Historická gramotnost v aplikaci HistoryLab: realistický přístup k osvojování didaktické teorie dějepisu. Historie – Otázky – Problémy*, 2021, 2, s. 50–70. Dostupné z https://historieotazkyproblemy.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/11/2021/12/Kamil_Cinatl_-_Jaroslav_Najbert_-_Vojtech-Ripka_50-70.pdf [cit. 2. 12. 2022].

18 ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci*, 2012, s. 45.

19 KAVKA, Tomáš, LOMÍČEK, Jan a POHUNEK, Jan (ed.). *Dějiny 20. století. Praha: Národní muzeum*, 2021, s. 11.

20 NAJBERT, Jaroslav (ed.). *Promýšlet dějepis v 21. století. Digitální aplikace pro práci s prameny HistoryLab.cz. Praha 2017, s. 89/90. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/323129672_Promyslet_dejepis_v_21_stoleti_Digitalni_aplikace_pro_praci_s_prameny_HistoryLabcz [cit. 27. 10. 2022].*

21 KAVKA, Tomáš, LOMÍČEK, Jan, POHUNEK, Jan (ed.). *Dějiny 20. století. Praha: Národní muzeum*, 2021, s. 22/23.

Obr. 1. Náhled do aplikace HistoryLab, cvičení K čemu sloužila poukázka?



ve dvou případech – socha *Raněný* od Jana Štursy²² a hračky²³ (céčka). Přikláníme se tedy k tezi Petry Šobánkové, že i ty sbírkové předměty, které nemají tak zásadní kulturní hodnotu jako jiné, mohou mít do velké míry edukační potenciál.²⁴

Jako příklad můžeme uvést poukázku na odběr potravin. K němu je již hotové cvičení v aplikaci HistoryLab, v současné době v testovacím režimu, a toto cvičení se následně stane součástí celého edukačního programu. Předmět jsme po diskusích s kolegy z ÚSTR zvolili z následujících důvodů: vztahuje se širšímu tematickému celku, který je součástí výuky dějepisu, k velké hospodářské krizi z 30. let, nabízí řadu podnětů pro analytickou práci, když je žákům představen v kontextu dalších pramenů (v našem případě je to informativní vyhláška Okresního úřadu v Plzni z 25. července 1930 a ceny základních potravin v roce 1930 ze *Statistické příručky republiky Československé IV*, Praha, 1932). Výběr předmětu rovněž odpovídá záměrům autorů expozice,²⁵ kteří se snaží nabídnout pozorování epochy z více úhlů pohledu, v rámci historického myšlení pak dává podnět k nazírání dobových perspektiv.

Současně nám tato forma výběru dovolu- je zaměřit se na témata, kterým je v rámci expozice věnováno méně pozornosti, ale považujeme je za vhodná pro výuku – příkladem mohou být dějiny menšin a cvičení věnující se romským dějinám.

Jeho výchozím pramenem je cikánské legitimace.

Jedná se o cvičení, která jsou obsahově velmi náročná a přesahují rámec expozice či školní výuky. Z tohoto důvodu jsme na jednotlivých cvičeních spolupracovali s odborníky na dané téma či didaktiku z ÚSTR, FF UK a ABS.

Cvičení vznikající ve spolupráci s Národním muzeem jsou většinou založena na souboru několika pramenů, které postupně vytvářejí vhodnou poznávací situaci. Jednotlivé prameny na sebe navazují, ukazují historickou událost či proces z více perspektiv a podněcují otázky.

Badatelsky orientovaná výuka v expozici „Dějiny 20. století“

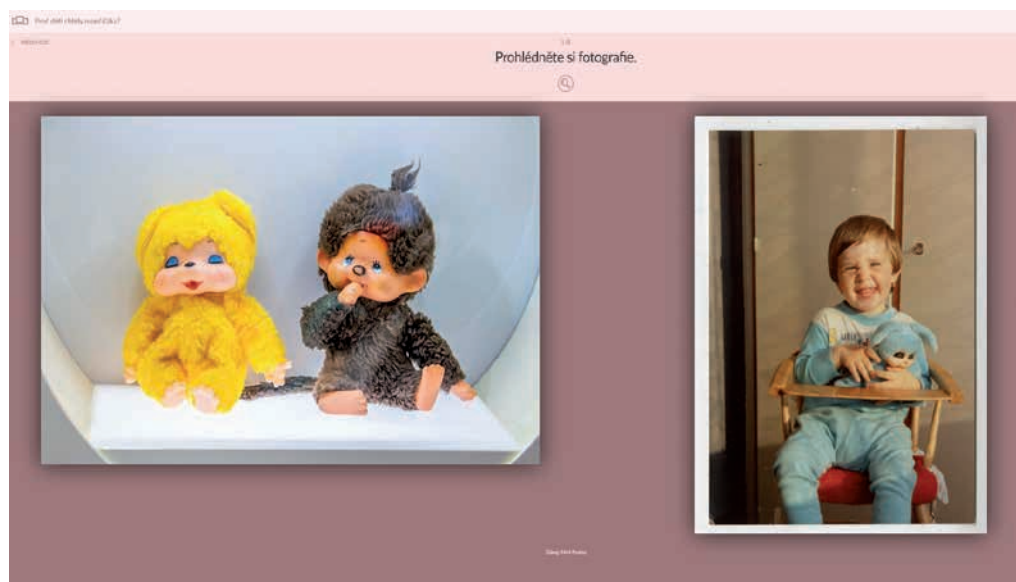
Lektorované programy v rámci expozice „Dějiny 20. století“ zaměřujeme na skupiny počínaje mateřskou školkou. Principy badatelské výuky se snažíme využívat již od programů pro 1. stupeň základní školy. Abychom téma učinili atraktivnějším pro cílovou skupinu, rozhodli jsme se jako výchozí pramen zvolit hračky (obr. 2), tedy exponáty ze sbírek Národního muzea. Cvičení momentálně vznikají ve spolupráci s Mgr. Pavlou Sýkorovou z ÚSTR. Ačkoliv je expozice pro mladší návštěvníky z důvodu nutných vstupních znalostí dějin špatně čitelná, vycházíme z předpokladu, že potenciál těchto cvičení spočívá v jejím zpřístupnění. Současné

²² Ibidem, s. 16–17.

²³ Ibidem, s. 100.

²⁴ ŠOBÁNKOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 103.

²⁵ KAVKA, Tomáš, LOMÍČEK, Jan a POHUNEK, Jan (ed.). *Dějiny 20. století*. Praha: Národní muzeum, 2021, s. 11.



Obr. 2. Náhled do aplikace HistoryLab, cvičení Proč děti chtěly mončičáka?

cvičení, potažmo celý program na ně navázaný, integruje prvky badatelské výuky i u této cílové skupiny. Jedná se o tři cvičení, která budou žáci řešit současně rozdělení do skupin. V první fázi cvičení žáci popisují zdroj, tedy si důkladně prohlíží daný exponát a vytvářejí vlastní hypotézy o funkci daných hraček. Následně porovnávají a třídí zdroje a svou hypotézu upravují na základě krátkých encyklopedických textů a posléze na základě zaznamenaných vzpomínek. Ve zjednodušené formě tak žáci za pomoci otázek a dalších pramenů sledují badatelský postup a v rámci historického myšlení pracují s konceptem dobových perspektiv. Po diskusi nad jednotlivými cvičeními budou mít rovněž možnost hračky vyzkoušet. Tento vzdělávací program je teprve v přípravné fázi a na možnosti využívání badatelsky orientované výuky pro žáky prvního stupně se zaměříme detailněji v budoucnu.

Dalším z předmětů, které jsme zvolili jako výchozí pramen pro cvičení v aplikaci HistoryLab, je žádost o devizový příslib. V současné době ještě cvičení není naprogramované, nicméně jsme vytvořili program, který z diskusí o jeho badatelském zpracování vychází, a některé využívané prameny by se v aplikaci měly v budoucnu objevit. Tento postup pro nás představuje způsob, jak získat prvotní zpětnou vazbu od žáků a učitelů a jak badatelskou výuku v rámci expozice uchopit.

Program jsme připravili ve spolupráci s ÚSTR, s Mgr. Beátou Hrenyovou z Archivu bezpečnostních složek a Archivem České národní banky.

Program zaštiťuje téma každodennosti v období normalizace. Je uveden výchozí otázkou „K čemu sloužil devizový příslib?“. Jeho první část se odehrává v prostorách expozice. Nejprve jsou žáci seznámeni s její koncepcí, tematickým a chronologickým členěním a vybranými exponáty.²⁶

Následně jsou žáci blíže seznámeni s částí věnující se období normalizace. Na krátkou diskusi s žáky o charakteristice daného období navazuje samostatná práce žáků, jejichž úkolem je najít v daném úseku expozice předměty s vazbou na cestování (úkol „Najdi předmět, který... je suvenýr z cesty, sloužil k přepravě, si lidé mohli sbalit na cestu, sloužil jako zavazadlo, jakkoliv souvisí s cestováním, sloužil jako doklad pro vycestování“). Prostřednictvím tohoto úkolu se žáci sami blíže seznámí s expozicí, a to i s jejími částmi, které jsou větší skupině hůře přístupné. Definované předměty žáci obvykle bez potíží naleznou, obvykle se jedná o turistické vybavení, zavazadla ze sekce soukromého prostoru či cestovní doklady. Následně si nalezené předměty vzájemně představují a společně s lektorem o nich krátce diskutují. Část programu odehrávajícího se v expozici končí u vitríny se suvenýry z cest a žádostí o devizový příslib a výjezdní doložkou. Poslední dva zmíněné předměty žáci obvykle neznají, a proto tato část slouží jako impuls pro badatelskou část, která se následně odehrává v edukačních prostorách muzea.

Zde žáci pracují se souborem pramenů, které mají ve fyzické formě k dispozici. Jednotlivé kroky jsou uvedeny otázkami a úkoly, které lektor postupně promítá

26 Tato část ve formě spíše komentované prohlídky má za cíl jednak seznámit žáky s prostorem expozice a současně splnit očekávání školních skupin, které jsou často v muzeu či nových expozicích poprvé v životě.

formou prezentace. Prvním úkolem je analýza výchozího pramene – žádosti o devizový příslib.²⁷ Úkolem žáků je najít v dokumentu následující informace: vydávající instituce, cíl cesty, finanční obnos, zaměstnavatel, zaměstnání, platnost a účel cesty. Následně žáci vytváří hypotézu, k čemu mohl dokument sloužit. Za moderace lektora pak diskutují souvislost vydávající instituce (banky) s účelem dokumentu (cestování).

V dalším kroku žáci pracují s dalšími cestovními dokumenty: pasem²⁸, výjezdní doložkou²⁹ a pozváním³⁰. Přiřazují názvy ke kopiím dokumentů a následně s lektorem diskutují o tom, k čemu jednotlivé dokumenty sloužily, v jakém pořadí bylo nutné je obstarat a zda mohla být žádost o devizový příslib nahrazena (v našem případě pozváním od příbuzného).

Za pomoci dalšího pramene je téma cestování zproblematizováno. Žáci mají k dispozici dopis,³¹ který byl přiložen k žádosti o devizový příslib, ve kterém si žadatel(ka) stěžuje na poměry ve Strakoniciích, kdy podle jeho (jejích) slov někteří jezdí do zahraničí každý rok, ale on(a) nedostal(a) devizový příslib ještě nikdy a rád(a) by vyjel(a) kvůli synovi trpícím astmatem. Úkolem žáků zde je odhalit důvody, které žadatel v dopisu uvádí, aby devizový příslib získal. V následné diskusi pak lektor s žáky diskutuje o rozporu mezi formálními a neformálními postupy pro získání devizového příslibu.

V následujícím kroku téma opět problematizujeme, tentokrát úryvkem z *Rudého práva* s Názvem *Deviz mnohem méně než zájmu*.³² který uvádí oficiální zdůvodnění omezených devizových prostředků (omezené možnosti banky). Úkolem žáků je na základě článku určit podíl zamítnutých žádostí o vycestování do kapitalistických států (9/10).

Posléze žáci debatují nad tím, co hrálo v období normalizace roli při vycestování: cestovní pas, devizový příslib, spravedlivý přístup, svoboda cestování, cestování do nesocialistických států či cizí měny. Diskutují o tom, za jakých podmínek bylo vycestování možné, svoje tvrzení podkládají příklady z analyzovaných pramenů.

Závěrem programu žáci upravují svoji původní hypotézu o tom, k čemu devizový příslib sloužil. V rámci tohoto programu si žáci osvojují badatelské dovednosti, jako jsou popis zdroje a vysvětlení významu, porovnávání zdrojů a ověřování hypotézy. I zde pracujeme s konceptem dobových perspektiv.

Závěr

Vzhledem k tomu, že expozice „Dějiny 20. století“ je stálou expozicí, která bude v Národním muzeu dlouhodobě, má vzdělávání návštěvníků z řad základních a středních škol v ní prostor pro neustálý rozvoj a dalo by se říci, že je teprve v zárodku. To platí i pro aplikaci badatelsky orientované výuky do naší muzejní edukace. Již nyní je však jisté, že tento zvolený směr edukační strategie má nezměrný potenciál. Díky badatelsky orientované výuce a její integraci do muzejní edukace nabízíme školním návštěvám, a to i prvního stupně ZŠ, možnost poznávání minulosti a práci s vystavenými předměty na další úrovni. Máme možnost rozvíjet jejich badatelskou gramotnost, seznámit je s jednotlivými exponáty hlouběji a novou cestou, představit jim i opomíjená témata a nalákat je k další návštěvě muzea na další tematicky úzce zaměřené vzdělávací programy. Je ovšem třeba dlouhodobý proces příprav edukačních programů, obzvláště výběr pro tuto metodu vhodných exponátů a získávání komparačních pramenů. V neposlední řadě je třeba i většího úsilí ze strany lektorů provázejících tyto vzdělávací programy.

Použitá literatura

ČINÁTL, Kamil, NAJBERT, Jaroslav a RIPKA, Vojtěch. Historická gramotnost v aplikaci HistoryLab: realistický přístup k osvojování didaktické teorie dějepisu. *Historie – Otázky – Problémy*, 2021, 2, s. 50–70. Dostupné z https://historieotazkyproblemy.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/11/2021/12/Kamil_Cinatl_-_Jaroslav_Najbert_-_Vojtech-Ripka_50-70.pdf [cit. 2. 12. 2022].

27 Archiv ČNB. Fond Státní banka československá, pobočka České Budějovice, karton 168, i.č. 1. Pro edukační účely jsme nevyužili prázdní formulář ze sbírek Národního muzea, nýbrž vyplněný z archivu ČNB, za účelem lepší analýzy pramene.

28 Archiv bezpečnostních složek. Fond Hlavní správa rozvědky SNB. MTH 21143 I. S k reg. č. 11872/352-II I. S, cestovní pas Zory Keslerové.

29 Archiv bezpečnostních složek. Kartotéka k fondu Správa pasů a víz. Keslerová Zora, nar. 11. 8. 1950 – Výjezdní doložka.

30 Archiv bezpečnostních složek. Fond Hlavní správa rozvědky SNB. Materiál trvalé hodnoty 21011 I. S k registračnímu číslu 10081/391A I. S.

31 Archiv ČNB. Fond Státní banka československá, pobočka České Budějovice, karton 168, i.č. 1.

32 Rudé právo, 7. 10. 1968.

KAVKA, Tomáš, LOMÍČEK, Jan a POHUNEK, Jan (ed.). *Dějiny 20. století*. Praha: Národní muzeum, 2021.

HILTON, Kenneth. *Document-Based Assesment for U. S. History*. 2nd edition. Portland (Maine): Wlach Publishing, 2006, s. V.

LABISCHOVÁ, Denisa. Badatelsky orientovaná výuka: základní paradigma pro tvorbu moderní učebnice dějepisu. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada společenských věd*, 2014, roč. 28, č. 2, s. 110–127.

LABISCHOVÁ, Denisa. Historický pramen a badatelsky orientované učení v německých učebnicích dějepisu. *HISTORICA Revue pro historii a příbuzné vědy*, 2015, č. 2, s. 197. Dostupné z https://dokumenty.osu.cz/ff/journals/historica/2015-2/5_Labischova.pdf [cit. 8. 12. 2022].

NAJBERT, Jaroslav (ed.). *Promýšlet dějepis v 21. století. Digitální aplikace pro práci s prameny HistoryLab.cz*. Praha, 2017. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/323129672_Promyslet_dejepis_v_21_stoleti_Digitalni_aplikace_pro_praci_s_prameny_HistoryLabcz [cit. 27. 10. 2022].

SEIXAS, Peter a MORTON, Tom: *The big six historical thinking concepts*, Toronto: Nelson Education, 2013.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.

Internetové zdroje

Nakladatelství FRAUS, *Historická gramotnost – cíl historického vzdělávání pro 21. století*. Dostupné z https://www.modernivzdelavani.cz/wp-content/uploads/2022/03/Historicka_gramotnost.pdf [cit. 27. 10. 2022].

Badatelské lekce ke stažení na webových stránkách Muzea Říčany. Dostupné z <https://muzeumricany.cz/pro-ucitele/ucime-venku-2/badatelske-lekce-ke-stazeni/> [cit. 8. 12. 2022].

HistoryLab.cz — Digitální aplikace pro práci s historickými prameny. Dostupné z <https://historylab.cz/> [cit. 8. 12. 2022].

Webinář *Obrazy dějin každodennosti*.

Dostupné z <https://www.upm.cz/obrazy-dejin-kazdodennosti-webinar/> [cit. 8. 12. 2022].

Archivní zdroje

Archiv České národní banky.

Archiv bezpečnostních složek.